

Maarten De Beucker
Scheppersinstituut Deurne & Antwerpen
Contact: maarten.debeucker@hotmail.com

Nederlands als zetmeel? ‘Leren leren’ als bindmiddel voor het gebruik van Nederlands tussen verschillende vakken

In Vlaanderen zijn de minimumdoelen voor elk vak opgenomen in de eindtermen die door het Vlaamse parlement zijn goedgekeurd. Naast de vakgebonden eindtermen, kennen we ook de vakoverschrijdende eindtermen (VOET), die – zoals het woord het zelf aangeeft – niet onder te brengen zijn bij een bepaald vak. Allerlei maatschappelijk relevante doelen horen hier thuis, zoals ‘lichamelijke en mentale gezondheid’, ‘financiële geletterdheid’, ‘verkeerseducatie’, ‘burgerzin’, enz. ‘Studiemethode’ of ‘leren leren’ vinden we eveneens onder de vakoverschrijdende noemer terug.

De meeste leerkrachten trachten de hen toevertrouwde leerlingen zover mogelijk te brengen, ieder met zijn of haar mogelijkheden. Dat stelt hoge eisen aan het beroep van de leerkracht. Degelijke vakkennis is daarbij primordiaal. Daarnaast moet de lesgever over verschillende didactische competenties beschikken, zoals ‘een fikse dosis energie’, ‘flexibiliteit’ en ‘creativiteit’ om de vakinhouden op maat van elke leerling te vertalen. De sleutel om leerlingen toegang te verschaffen tot de verschillende vakken is de beheersing van de Nederlandse taal. Het cliché “Elke leerkracht is een taalleerkracht” is niet zomaar uit de lucht gegrepen. Het is een vaststaand feit dat leerstof verwerven en verwerken met een degelijke taalbeheersing begint. Daarbij staan we voor een aantal enorme uitdagingen. Hoe zorgen we ervoor dat de studiebegeleiding een continu proces wordt doorheen het hele curriculum? Staat het volledige schoolteam garant voor een optimale studiebegeleiding bij alle leerlingen? Hoe vangen we anderstalige nieuwkomers op en zorgen we ervoor dat ook zij via het Nederlands zo snel mogelijk aansluiting vinden in ons onderwijs? In deze tekst schetsen we een praktijkvoorbeeld van een doorgedreven beleid rond ‘leren leren’.

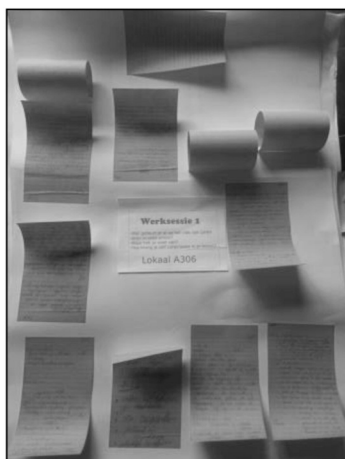
Februari 2014, in het Scheppersinstituut Deurne en Antwerpen. Na een bevraging op een pedagogische vergadering besluiten zowel directie als leerkrachten om stevig in te zetten op ‘leren leren’. Er is al een degelijke opvang bij de start van het secundair onderwijs en verschillende vakleerkrachten ondernemen op individuele basis of in kleine groepen initiatieven om leerlingen wegwijs te maken in de leerstof. De meeste leerkrachten zijn op de hoogte van de verschillende leerstijlen van hun leerlingen (Kolb), van de kernkwadranten van Ofman en van het talentenmodel van Howard

Gardner. Iedere lesgever binnen de school weet dat leren gebeurt via een evenwichtige balans tussen kennis, vaardigheden en attitudes. Toch is er op dat moment nog geen continuïteit voor 'leren leren' op schoolniveau. Dat kan dus beter.

Als uitgangspunt wordt gekozen voor een globale, kwalitatieve aanpak. Kwaliteitszorg staat in dit proces voorop. De school kiest voor een breed gedragen, doelgerichte en doeltreffende aanpak. Met het oog op een nieuwe doorlichtingswijze van de Vlaamse onderwijsinspectie, de zogenaamde onderwijsinspectie 2.0 (vanaf januari 2018), worden alle acties tegen het licht gehouden van het nieuwe *Referentiekader Onderwijskwaliteit* (ROK). Als eerste stap wordt een beginsituatieanalyse gehouden. Zo komt er een enquête bij de leerlingen. Omdat de vakoverschrijdende eindtermen 'leren leren' per graad zijn geformuleerd, worden de vragenlijsten ook per graad opge maakt. De vragen zijn bovendien doelbewust gelinkt aan de VOET en aan de thema's van Gelijke Onderwijskansen (GOK). In de bevraging geven de leerlingen zelf de noden aan die zij ervaren bij het studeren. Rond de volgende items vragen de leerlingen uitdrukkelijk extra ondersteuning: 'orde (agenda, boekentas...)', 'structuur en inzicht in de leermiddelen (cursussen, handboeken...)', 'planning', 'strategieën en stappenplannen', 'structuren', 'schematiseren en samenvattingen maken' en, tot slot, 'vragen stellen bij de leerstof'. Het is duidelijk dat de Nederlandse taal hierin een belangrijke rol vervult. Naast de leerlingenenquête werd er in de beginsituatie gekeken naar welke verschillende initiatieven rond 'leren leren' gebeuren op lerarenniveau: wie onderneemt wat? In negen groepen, samengesteld uit vakleerkrachten van verschillende disciplines, worden voorbeelden uit de klaspraktijk uitgewisseld. De informatie wordt met *post-it*-briefjes samengebracht op grote vellen papier. Het coördinerende team kan zo alle informatie verzamelen, registreren en analyseren. Verschillende stappenplannen, strategieën en diverse manieren om te schematiseren, komen op tafel. Tijdens het vervolg van de pedagogische vergadering denken alle personeelsleden mee na over een globale aanpak op schoolniveau: via welk instrument of middel gaan we een schoolbreed beleid rond 'leren leren' vorm geven?

Afbeelding 1 – Het schoolteam wisselt info uit over ‘leren leren’.

Afbeelding 2 & 3 – De opgehaalde informatie rond ‘leren leren’ wordt genoteerd op *post-its* en verzameld op grote vellen.

In een tweede fase gaat een coördinerend team VOET/GOK verder aan de slag. Dat team, bestaande uit een tiental leerkrachten, heeft het mandaat gekregen om betreffende de problematiek rond ‘leren leren’ acties te ontwikkelen. De coördinatieploeg is representatief voor het voltallige lerarenkorps en vertegenwoordigt uiteenlopende vak-

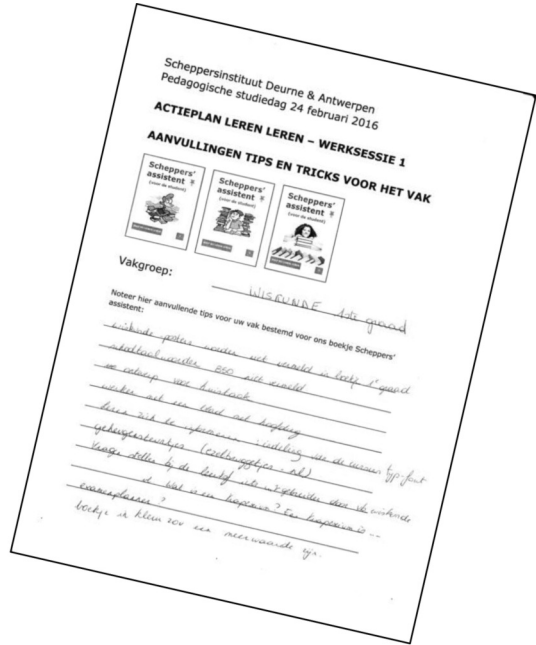
disciplines. In nauw overleg met de directie worden verdere stappen ondernomen. Er moeten ook knopen worden doorgehakt. Zo wordt er gekozen voor een boekje ‘leren leren’ dat de naam *Scheppers’ assistent* draagt.

Inhoudelijk probeert de *Scheppers’ assistent* in de eerste plaats een antwoord te bieden op de verzuchtingen van de leerlingen. Dat betekent dat het aspect ‘gezondheid’ bij ‘leren leren’ (gezonde voeding, voldoende slaap, enz.) aanvankelijk niet wordt opgenomen in het boekje. Dat kwam immers niet als prioriteit naar voren uit de leerlingenvragenquête. Uit de gigantische inventaris aan materialen en initiatieven van de eerste pedagogische vergadering wordt een selectie gemaakt van waardevolle bijdragen die een meerwaarde kunnen betekenen voor de *Scheppers’ assistent*. Zo kende de school een actie rond schooltaalwoorden en schooltaalwoordenposters. Met de jaren boette de actie aan succes in. Dankzij de *Scheppers’ assistent* worden de schooltaalwoorden nieuw leven ingeblazen en wordt deze actie verankerd in het schoolbeleid. Hetzelfde geldt voor het gebruik van schrijf- en spreekkaders of voor het gebruik van de huisstijl, waarin de school al geruime tijd investeert. Voor elke graad is er een apart boekje ‘leren leren’. Er is een leerlijn aangebracht (bijvoorbeeld: ‘planning’, ‘omgaan met bronvermelding’, enz.). Deze leerlijn heeft een voordeel voor anderstalige nieuwkomers die pas laat in het secundair onderwijs belanden. Verstaan ze bepaalde passages uit *Scheppers’ assistent 3* niet, dan kunnen ze teruggrijpen naar een versie voor een lagere graad, waarin de materie eenvoudiger verwoord is. De boekjes voor lagere leerjaren bieden eveneens meer visuele ondersteuning. De fotokeuze van personen is in elk boekje afgestemd op de leeftijdsgroep.

Na het eerste ontwerp van de *Scheppers’ assistent* komt het volledige lerarenkorps terug in actie. De drie demoversies (één per graad) worden aan het schoolteam voorgelegd. Dit keer zit elke vakgroep samen om met een kritische blik opbouwende opmerkingen te formuleren bij de nieuwe uitgave. Aansluitend worden in plenum de belangrijkste bevindingen samengebracht. Het is een leerrijke ervaring voor het hele team. Er worden afspraken gemaakt over hoe geldbedragen worden genoteerd en hoe we omgaan met in- en uitstroom van leerlingen. Een andere vaststelling is dat er veel typische vaktaal wordt gebruikt. Zo is er bijvoorbeeld woordenschat die eigen is aan het vak ‘geschiedenis’ of aan het vak ‘lichamelijke opvoeding’. De vakgroepen dringen erop aan om de vaktaal op te nemen in de *Scheppers’ assistent*. Alle vakbegrippen zouden het vademecum echter herleiden tot een gigantisch woordenboek. Dat kan uiteraard niet de bedoeling zijn.

Gezien het grote aanbod aan studiegebieden, leervakken en de bijhorende vakgebonden woordenschat, beslist de school daarom ook om een digitaal luik bij de *Scheppers’ assistent* te voorzien: op het intranet van de school wordt een map ‘Leren leren’ toegevoegd. Leraren, leerlingen en ouders vinden er de digitale versie van de *Scheppers’ assistent*-boekjes, algemene digitale *tools*, zoals de huisstijlbrochure en de handleiding voor

het digitale werkboek en informatie over de verschillende vakken. Vakgebonden woordenlijsten zijn daar nu snel en handig terug te vinden.

Afbeelding 4 & 5 – De voorpagina van het boekje *Scheppers' assistent* en de opmerkingen vanuit verschillende vakken.

De grote valkuil van de *Scheppers' assistent* is dat het boekje gewoon op de boekenplank van de leerlingen en de leerkrachten belandt. Dat kan niet de bedoeling zijn. Daarom wordt de verdere implementatie door het coördinatieteam en de directie opgevolgd. Iedere leerkracht denkt na over hoe hij het theoretische vademecum, met schooltaalwoorden, stappenplannen en strategieën nu inzet voor zijn of haar vak. Deze praktijkvoorbeelden, in de vorm van uitgewerkte lessen, worden in de verschillende vakgroepen uitgewisseld en besproken. Menig leerkracht vestigt nu de aandacht op de structuur van zijn/haar leermiddel of begeleidt de leerling bij de analyse van teksten uit de zaakvakken. Vragen stellen bij de leerstof wordt een automatisme.

De kracht van dit beleid rond 'leren leren' is dat het vertrekt vanuit de noden van de eigen leerlingen en het resultaat is van cocreatie. De keuze voor een breed draagvlak staat voorop. Het volledige lerarenkorps wordt intens bij het ontwikkelingsproces betrokken. Er is ruimte voor informatie, consultatie, communicatie en bijsturing. Indien nodig, staan externe deskundigen klaar om bij te springen. Continuïteit is daarbij onontbeerlijk. Daarom staat de aanpak van het 'leren leren'-beleid regelmatig op de agenda van personeelsvergaderingen. Nieuwe leraren zien we daarbij niet over het

hoofd. Tijdens hun tweede dienstjaar zijn er interne navormingen over alle pedagogische thema's, waaronder dus ook over het beleid rond 'leren leren'. Daarbij is de Nederlandse taal altijd weer de leidraad; de rode draad doorheen onze studiemethodebegeleiding.

Ronde 2

Tiba Bolle & Inge van Meelis
 ITTA, Amsterdam
 Contact: Tiba.bolle@itta.uva.nl
Inge.vanmeelis@itta.uva.nl

Lesgeven aan studenten Nederlands als tweede taal in het mbo

*Deze tekst is een bewerking van een hoofdstuk uit het boek *Taalbewust beroepsonderwijs. Vijf vuistregels voor effectieve didactiek* (Bolle en van Meelis, tweede druk, te verschijnen najaar 2017).*

1. Inleiding

Aan het (v)mbo nemen leerlingen deel met een andere moedertaal, die het Nederlands als tweede taal (NT2) geleerd hebben. Het opleiden van NT2-leerlingen naar een (v)mbo-diploma, en tegelijkertijd hun taalniveau verhogen, is goed mogelijk. Het vraagt wel om extra aandacht en tijd en om taalbewuste docenten.

Een anderstalige leerling die een tweede taal aan het leren is, kan communicatief taalvaardig genoeg zijn om zijn boodschap over te brengen, maar nog lange tijd specifieke NT2-fouten maken. Deze leerlingen maken bijvoorbeeld vaker een lidwoordfout, vervoegen de werkwoorden niet correct en zetten woorden in een verkeerde volgorde in een zin. Nederlandstalige leerlingen herkennen dit soorten fouten, omdat het voor hen niet correct 'klinkt' (Schaeffer 2015). Zij hebben het Nederlands immers van jongs af aan meegekregen. De spelling van het Nederlands is hen jarenlang expliciet onderwezen en ook de grammaticale regels hebben moedertaalsprekers grotendeels al geleerd op de basisschool. Deze achterstand halen de meeste NT2-leerlingen niet eenvoudig in.